

Campsentelles, 15
2012

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCS
AMICS DE CABANYES

*El jaciment
de les Malese
i les seves
aportacions
al coneixement
de la cultura
ibèrica*

MERCEDES DURÁN,
GEMMA HIDALGO

El jaciment de les Malese (Montcada i Reixac, Sant Fost de Campsentelles¹), es troba situat al Parc de la Serralada de Marina i és un jaciment gestionat pel Museu Municipal de Montcada i Reixac. Presenta unes condicions excepcionals, tant a nivell arqueològic com paisatgístic gràcies a la seva situació privilegiada ja que es pot dominar visualment tot el Vallès, part del Barcelonès i del Maresme. Així mateix té bona visibilitat sobre els massissos del Montseny, Montserrat i Prepirineu. En concret s'estén al llarg del cim carenat d'un turó allargassat, a una gran alçada (462 metres sobre el nivell del mar) en un indret de difícil accés. Per tot això, el seu domini visual del corredor del Besòs i de les planes vallesanes és excel·lent.

La documentació d'evidències d'hàbitat protohistòric es remunten a l'any 1928, moment en el qual la secció d'Arqueologia i Història de l'Agrupació Excursionista de Badalona realitza una primera

(1) El cim veí, Pi Candeler, actua de límit municipal entre els termes de Montcada i Reixac, Sant Fost de Campsentelles i Badalona.

Planta del poblat ibèric de les Maleles amb les principals cases estudiades.

intervenció. Amb posterioritat el jaciment va ser objecte de petites intervencions, durant els anys 1943-1948 i 1955-1956 quan intervé J. M. Cuyàs² i posteriorment Font i Cussó³, J. Fàbregas Bagué⁴, l'agrupació d'AGES de Santa Coloma de Gramenet i el Centre Excursionista de Montcada Bifurcació.

Ara bé, no serà fins a la dècada de 1980 quan es van portar a terme les primeres intervencions arqueològiques programades sota la direcció de Mercedes Durán i Elisabeth Huntingford. Un seguit d'estructures d'hàbitat i material propi d'un context ibèric del segle III a.n.e, van sortir a la llum i es confirmava l'existència d'hàbitat ibèric en una superfície mínima de 3.300 m².

Serà a partir de l'any 2000 quan es van reiniciar els treballs d'excavació, emmarcats dins del projecte d'investigació arqueològica "El pobla-

(2) J.M.CUYAS, (1956) *Història de Badalona*, vol.II. Badalona.

(3) J.FONT I CUSSÓ, (1956) "Butlletí del Centre Excursionista de Badalona", gener-febrer.

(4) J.FABREGAS, (1956) *Tianna*, "Informes y Memorias" núm. 32, Madrid, pp. 69-71.

Vista panoràmica des del jaciment.

ment protohistòric al jaciment ibèric del Turó de les Maleses (Montcada i Reixac)” aquest cop dirigit per Mercedes Durán i Gemma Hidalgo i finançat pel Consorci de la Serralada de Marina i que encara s’està desenvolupant. Paral·lelament, l’ajuntament de Sant Fost de Campsentelles i Montcada i Reixac mantenen un conveni per tal de recolzar la consolidació, protecció i conservació de les restes arqueològiques.

Un dels valors afegits en la investigació del conjunt és el de formar part d’un projecte didàctic desenvolupat des dels anys 80, amb estudiants de Batxillerat de l’INS Montserrat Miró de Montcada, el qual va donar com a resultat la fundació de l’actual Museu Municipal de Montcada i Reixac. Sota la coordinació de Mercedes Durán, els alumnes s’apropen al jaciment per tal d’entrar en contacte amb el context arqueològic i el patrimoni local. Gràcies a les seves actuacions s’ha aconseguit la con-

Vista panoràmica des del jaciment i al fons, Sant Fost.

servació del jaciment, tot encarregant-se de mantenir les estructures excavades lliures de matolls i evitant la degradació del conjunt. L'objectiu principal resideix a minimitzar la degradació de les restes arqueològiques tot apostant per la conservació del conjunt.

Aquesta tasca es continua desenvolupant i fins i tot sabem que per a alguns alumnes l'experiència ha estat un condicionant important a l'hora d'encaminar el seu futur acadèmic i professional.

Les dades obtingudes a les excavacions portades a terme en els darrers anys ens permeten conèixer l'estructura bàsica de la seva xarxa urbana del poblat. Fins a la darrera campanya efectuada durant el mes de juliol de 2012, s'han excavat uns 1.800 m², dels 3.300 m² totals que creiem devia ocupar el recinte d'hàbitat (veure làmina 1, planta del jaciment).

Es tracta d'un nucli conformat per dues bateries d'edificacions que s'estenen a banda i banda d'un carrer únic central, el qual sembla res-

seguir de molt a prop la línia de carena del turó. És per aquesta raó que la cota de circulació del carrer és sempre superior a la cota de circulació dels paviments de l'interior dels habitatges. La plataforma superior del turó estaria totalment ocupada per estructures d'hàbitat, de les quals en tenim documentades un total de 17, tot i que hem establert la possibilitat que en el total del poblat hi hagués una trentena aproximadament.

Les cases segueixen el patró constructiu propi de contextos ibèrics. S'aixequen sobre un sòcol de pedres granítiques ja que és la matèria primera predominant al turó, de mida mitjana i sense escairar. Aquestes pedres eren col·locades pràcticament sense cap retoc i estaven lligades únicament amb fang. Per sobre d'aquest sòcol, s'aixecaria un alçat de tovot o bé sistemes semblants a les tapiades, on barrejaven terra humida amb una porció petita de calç no hidratada. Pel que fa a la coberta, probablement formada per gruixudes capes de fang barrejat amb palla, es disposava damunt d'un encanyissat que a la vegada descansava sobre l'embigat de fusta.

Hi predominen clarament les cases de model complex, és a dir, d'unes dimensions superiors a la mitjana formades per un mínim de tres estances interiors. La complexitat d'aquestes, ens fan pensar en una clara estructura social jerarquitzada entre els habitants del poblat.

Del total de cases excavades al jaciment cal destacar-ne per la seva estructura i funcionalitat la número 1, situada a l'extrem nord del jaciment, la número 6 coneguda como "la casa del moliner" i la número 14, a la qual hem denominat la "casa del ferrer".

La casa número 1, coneguda també com "la casa del cabdill", està formada per 12 àmbits clarament diferenciats i que s'articulen a partir d'un espai central de planta circular. A mida que aprofundim en el coneixement d'aquesta edificació se'ns confirma que va estar relacionada directament amb un grup d'habitants del poblat amb un estatus social distingit. També contemplem la possibilitat que en aquest edifici es donés cabuda o recepció a altres persones en cas de reunions o celebracions. La documentació en una mateixa estança, la número 9 de dues llars super-

Vista de la casa 1 on s'observen fins a 11 àmbits dels 12 identificats en el conjunt.

posades en cubeta, un petit forn domèstic i la base d'un capfoguer, ens fa pensar en un espai dedicat a l'activitat culinària però a gran escala o si més no amb estris o mètodes restringits. Sabem que l'ús dels capfoguers no es freqüent i s'utilitzaria en àmbits distingits i moments de celebracions o festes. Cal destacar també la identificació en aquest mateix àmbit d'una estructura per fumar la carn. Aquesta tècnica culinària reservada per a famílies amb una bona posició social, s'utilitzava per conservar la carn i el peix durant llargs períodes de temps.

La casa número 6,⁵ a la vessant de Sant Fost presentava un conjunt de sis habitacions, a més d'una petita estança sagrada on es van trobar les restes d'un peveter amb el rostre de la deessa Demeter. La important

(5) M.DURAN, G.HIDALGO I P. OTIÑA (2005): *Montcatano* "Una casa ibèrica singular al jaciment ibèric de les Maleses, Montcada i Reixac, Sant Fost de Campsentelles (Barcelona)" núm. 7. Montcada i Reixac.

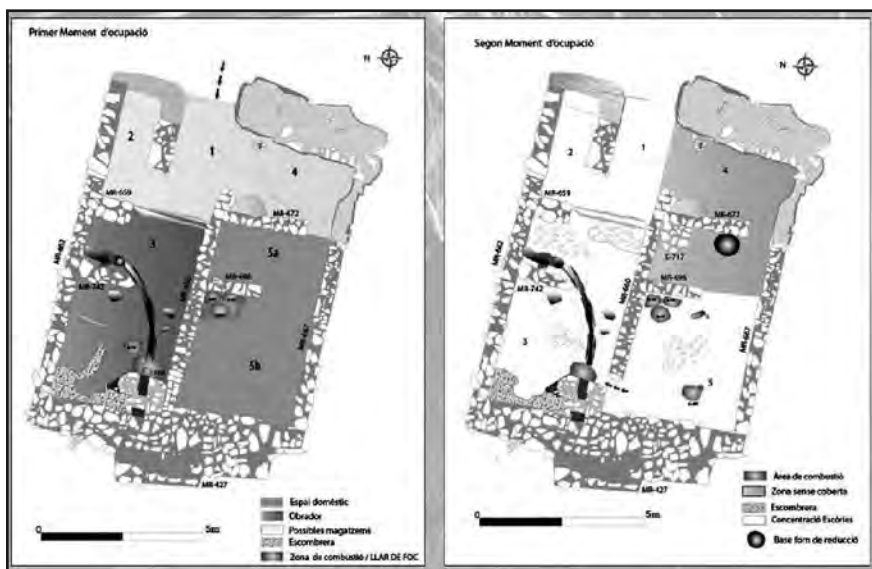
Vista general de l'àmbit 3 o taller de forja.

quantitat d'àmfores i l'existència de diferents molins, especialment un de giratori de grans dimensions, determinà un habitatge dedicat a la gestió i transformació dels excedents cerealístics destinats a la comercialització.

La casa número 14⁶ destaca per la seva clara dedicació a la creació i transformació d'objectes de metall. Disposa d'una superfície habitable de 54'11m² i està dividida en cinc àmbits.

Els elements arqueològics documentats que ens evidenciaven una clara relació amb l'activitat metal·lúrgica són: un forn de forja i la cubeta circular on es va aixecar un forn de reducció, així com nombroses restes d'escòria de ferro i fragments de paret de forn.

(6) M.DURAN, G.HIDALGO i D.MOLY (2011): *Montecatano* "La casa del ferrer. Un espai de producció metal·lúrgica al jaciment de les Maleses". núm. 12. Montcada i Reixac.

Planta de la casa del ferrer, amb els dos moments d'ocupació.

Ara bé, la utilització de les dues principals estructures, el forn de reducció i el forn de forja, marquen dos moments ocupacionals diferents, que a causa d'una especialització del procés, provocaran una remodelació de l'habitatge observant-se una clara diferenciació de les fases del treball metal·lúrgic. Això demostra una evolució en el coneixement del treball metal·lúrgic, tot tenint en compte que en aquesta època dominar el procés de transformació del ferro, era quelcom que estava en poder d'un grup social restringit.

En una primera fase d'ocupació de la casa, destaquen la funcionalitat dels dos àmbits principals. El número 3 i el 5, amb finalitats ben diferenciades. Per una banda l'àmbit 3 acull l'activitat relacionada amb el treball de ferro i l'àmbit 5, les tasques més vinculades amb la vida domèstica (cuinar, teixir, dormir...).

L'estructura principal de l'estança número 3 és un forn, de planta rectangular amb un frontal de planta circular, per on possiblement s'encastaren les toveres. Aquests són elements fonamentals per a la in-

Detall de les restes conservades del forn de forja.

jecció d'aire dins d'aquesta estructura i poder aconseguir la temperatura adient (900 °C), per escalfar el ferro i poder-lo treballar. Tot i la unió imprescindible entre forn i toveres no hem recuperat cap fragment d'aquestes en l'excavació d'aquest espai. Sí que s'ha localitzat una important concentració d'escòries de ferro al peu de l'entrada així com moltes d'altres porcions disseminades per l'estança, producte dels darrers treballs efectuats. Altres particularitats d'aquest taller aporten dades rellevants i singulars sobre la tècnica emprada, com és el cas de la canalització que s'obre al mur de tancament de la casa que permet l'oxigenació natural d'una zona de combustió on les peces metàl·liques agafaven temperatura abans de ser traslladades al forn de forja, sense la necessitat d'una persona que injectés aire per mitjà de toveres.

Àmbit 5 de la casa del ferrer, on s'observa la base d'un forn reductor de secció tubular que evidencia una major especialització en la tècnica metal·lúrgica.

Pel que fa a l'àmbit 5, reservat inicialment a la vida domèstica, pateix una transformació amb el pas del temps, ja que acollirà la infraestructura necessària per treballar amb una major i millor especialització el ferro. En aquest espai es localitzà la cubeta d'un forn de reducció de ferro de planta circular i secció tubular, amb el qual s'obtenia el masser de ferro que passava a ser treballat en l'àmbit 3 escalfat amb el forn de forja i convertit en un objecte.

Pel que fa al sistema defensiu del poblat no sembla caracteritzar-se per una excessiva complexitat. Està format fonamentalment per un potent mur perimetral que es troba documentat a les dues vessants i es conserva a nivell de les primeres filades.

Pel que fa a la datació del conjunt sabem del cert que el Turó de les Maleses no és un jaciment d'una única fase; la presència recurrent de

ceràmiques àtiques de vernís negre així com indicis d'habitat preurbànic ens trasllada a una ocupació inicial anterior al segle IV aC. Ara bé, la dada més contrastada és la que es refereix al període de màxima ocupació del poblat, el S.IV i III a.n.e, coincident amb el període d'or de la cultura ibèrica en aquest territori.

Pel que fa al seu abandonament, la manca d'indicis d'una destrucció sobtada ens porten a pensar que el poblat fou abandonat de forma progressiva. Molt possiblement, els habitants de les Maleses van abandonar les seves cases, triant molt bé tots aquells objectes que podien endur-se, deixant aquells poc importants bé pel seu poc valor material, tècnic, funcional o en alguns casos com ara els molins pel seu pes i/o mida .

Creiem que el despoblament de les Maleses es va produir a mitjan S.III a.n.e i sense estar en relació amb els esdeveniments produïts a la fi del mateix segle o al principi del II a.n.e, durant la Segona Guerra Púnica i les posteriors campanyes repressives del Cònsol Cató.